

Гібридна війна як феномен військово-інформаційної думки XXI ст. (історичні та теоретичні аспекти)

Сьогодні суспільство опинилося перед викликом гібридних війн – це беззаперечний факт. Гібридна війна є конфліктом нового типу, який усе частіше буде зустрічатись у світовій практиці. Світова спільнота мусить адекватно реагувати на такі виклики, навчитись протидіяти та протистояти цим загрозам. Точкою відліку для формування гібридного світоустрою стала агресія Росії проти України. Вагома проблема полягає в тому, що багато фахівців (політики, експерти, науковці, журналісти), як і раніше, розглядають цей конфлікт як короткий період нестабільності. Більшість з них усе ще не може зрозуміти, що цей конфлікт є новою реальністю світоустрою. У статті окреслено основні теоретичні аспекти ведення гібридної війни, подано історіографічний огляд еволюції зазначеного феномена, розглянуто шляхи можливого вирішення проблеми в інформаційному вимірі.

Ключові слова: гібридна війна, інформаційна війна, історичний огляд, теоретичні аспекти, еволюція поняття.

I. Вступ

Гібридна війна – це складний феномен XXI ст. Не можна стверджувати, що він виник саме зараз, але сьогодні гібридна агресія, особливо її комунікативні та інформаційні складники, домінують над прямими військовими діями. Вважаємо за необхідне описати загальні принципи та характерні особливості цього новітнього феномена. Гібридну війну можна розуміти як прямі військові дії, які поєднуються з квазімілітарними, дипломатичними, економічними та інформаційними засобами для досягнення стратегічних цілей. Складність цього феномена

полягає в тому, що його важко помітити, важко визначити початок та кінець конфлікту та практично неможливо назвати переможця конфлікту.

II. Постановка завдання

Мета статті – визначити основні теоретичні та історичні витоки поняття гібридної війни та шляхи протидії загрозі на українському інформаційному фронті.

III. Результати

Уперше термін «гібридна віна» з'явився в США, тому окреслимо деякі особливості його перекладу. Термін «гібридний» – слово іншомовного походження, в англійській мові звучить аналогічно – «hybrid». Гібридний – той, що поєднує в собі велику кількість елементів, які синтезуються і при цьому можуть давати нові якісні характеристики об'єкта. До речі, словосполучення «hybrid war» набуло широкого вжитку лише після початку російсько-українського конфлікту. Передувало цьому терміну словосполучення «hybrid warfare», що в перекладі означає «гібридні засоби ведення війни». На думку фахівців з Національного інституту стратегічних досліджень, саме російсько-українська війна стимулювала світову громадськість до переосмислення цього феномена та розширення меж самого поняття [1].

У літературі термін «гібридна війна» вперше з'явився у 1998 р. Тоді його визначили як поєднання регулярних військових дій зі спеціалізованими операціями. Деякі вчені стверджували, що чіткі ознаки гібридної війни можна прослідкувати ще у війні США за незалежність [8]. Вони відстоювали думку, що діяльність морських котиків за своєю суттю є гібридною, і наголошували, що інші військові також мають використовувати цей досвід.

Науковець В. Немет із коледжу Навал, намагався довести, що світ переходить у формат «гібридних спільнот», і це, у свою чергу, стимулює

розгортання «гібридних воєн». Зважаючи на це, необхідно створити нові «гібридні» сили реагування [6].

Інший учений Т. Гюбер у 1996 р. сформулював теоретичну концепцію «сполученої війни». Він так пояснював значення цього терміна: «Сполучена війна – це одночасне використання проти противника регулярних, або основних, військ та іррегулярних, або повстанських сил» [5].

Щоб зрозуміти, як виник феномен гібридної війни, звернемося до теорії поколінь військових конфліктів. Для першого покоління військових конфліктів характерне використання гладкоствольної зброї. Стратегічні та тактичні дії мали статичний характер і низький рівень маневрування в бойових зіткненнях. Щодо інформаційного складника, то ми знаємо лише про деякі випадки використання інформаційної компоненти у військових конфліктах. Перше покоління закінчується наполеонівськими війнами. Для другого покоління характерна можливість швидкого перекидання військ залізницею та поява нарізної зброї; акцент усе ще робили на масовому використанні людського ресурсу. Інформаційна зброя стає дедалі важливішою, з'являється таке поняття, як пропаганда. Прикладом є Перша світова війна. Третє покоління принципово змінило підходи до ведення війни. Стратегічні та тактичні операції мали високу маневреність. З'явилась техніка, яка давала змогу за короткий час перекидати великі групи людей та техніку в будь-яку точку конфлікту. Інформаційний складник відігравав дуже важливу роль у результаті ведення бойових дій. Пропаганда та агітація вийшли на новий рівень порівняно з попередніми глобальними конфліктами. Прикладом є Друга світова війна [7].

Послугуючись теорією поколінь військових конфліктів, відзначимо, що два перші покоління належать до лінійних військових конфліктів: це були переважно неманеврені бої з використанням величезного людського ресурсу, а третє – це покоління нелінійних бойових конфліктів, для якого характерні маневреність та швидкість прийняття рішень.

Четверте покоління військових конфліктів вчені називають «футуристичний феномен» [1]. Основну роль тут відіграють технічні інновації та новітні види зброї. До цього переліку ми зараховуємо керовані робото-пристрої, комп'ютеризовані мережі зв'язку тощо. Інформаційний складник тут виходить на перше місце. Головною стає боротьба не за території, а за мізки. У чистому вигляді таких високотехнологічних конфліктів ще не відбувалось, але виникли різноманітні теорії та нові назви, такі як: гібридна війна або мережевоцентрична війна [1].

Перші прояви гібридної війни в її класичному розумінні спостерігалися із закінченням холодної війни, коли США й Західна Європа змогли зосередитись на миротворчих операціях та антикризовому врегулюванні в інших частинах світу, крім території колишнього СРСР. Однак вони усвідомлювали, що загрозу можуть становити країни так званої «сірої зони» – держави колишнього СРРС, які здобули незалежність, але залишались у зоні впливу РФ.

У середині ХХ ст. з'являється поняття «мятеж-війна». Цей підхід до ведення бойових дій був розроблений Є. Месснером. Суть теорії полягає в систематизації знань з викладом методів повстанської війни. Концепцію активно використовував Радянським Союзом упродовж усієї історії існування. Ці методи активно втілюються й нині, під час агресії Росії проти України. Згодом почали з'являтися системні напрацювання з протидії повстанській війні. Ці положення були імплементовані в бойові статuti США та деяких європейських країн, які ще на той час мали колонії.

У 1990-х рр. НАТО була сформульована концепція багатонаціональних міжвидових тактичних сил. Вона не була реалізована цілком, але це стимулювало дослідження в напрямі ведення бойових дій з використанням нерегулярних частин і новітніх інформаційних та інноваційних технологій того часу. До прикладу, під час операції НАТО в Афганістані застосовували так звані «Команди реконструкції провінцій», які

повинні були діяти змішано, з використанням військового та цивільного компонентів [1].

На початку 2000-х рр. США прийняли нову доктрину в боротьбі з терором, яка полягала у використанні всіх засобів та методів, здатних протидіяти тероризму, у поєднанні з високими технологіями. Доктрина також містила в собі згадування про іррегулярні військові дії, які включали в себе протидію терористичним та кримінальним методам ведення бойових дій [3]. Далі стратегія протидії гібридній агресії будувалась з акцентом на боротьбу з терором. Після теракту 11 вересня 2001 р. у США кардинально переосмислили підходи щодо протидії гібридним загрозам. На формування класичного поняття «гібридна війна» вплинули також події Другої ліванської війни 2006 р. Під час цих подій угруповання Хізбалла, яке значно поступалося Ізраїлю у військовому потенціалі, змогли завдати противнику значної шкоди завдяки використанню злагоджених мілітарних груп, які склались із бойовиків і регулярних частин армії. Ці події стимулювали США до дослідження нової концепції гібридної війни, де слабший противник може здолати сильнішого за допомогою тактичних прийомів та з використанням інформаційних технологій.

Щодо сучасного розуміння феномена гібридної війни, то основні напрацювання в цьому напрямі здійснено у військових та оборонних структурах США. Вони націлені на майбутні конфлікти й мають на меті побудову нової системи протидії новітнім гібридним загрозам [1]. Спектр використовуваних прийомів значно розширився й тепер включає в себе боротьбу з кібертероризмом, деструктивним впливом через соціальні мережі та протидію за допомогою новітніх технологій.

У 2010 р. США було проведено перевірку за запитом щодо готовності збройних сил та окремих частин протидіяти гібридній війні. У ході перевірки з'ясувалось, що, незважаючи на існування подібного терміна, цього поняття немає у військовій доктрині США. Більшість високопоставлених військових

вважали, що додаткові терміни, які не несуть у собі ніяких нововведень, а лише задіюють повний спектр військових засобів, можуть тільки обмежувати діяльність військових. Починаючи з 2013 р., доктрина стосовно гібридної війни була повністю переглянута, щороку її переосмислюють та доповнюють новими даними щодо методів та протидії цій загрозі.

Особливість такого виду війни полягає в тому, що будь-який аспект можна використовувати у військових цілях. Медіа є одним із найпотужніших засобів ведення гібридної війни. Продемонструємо основні складники гібридної війни (рис. 1) [1].

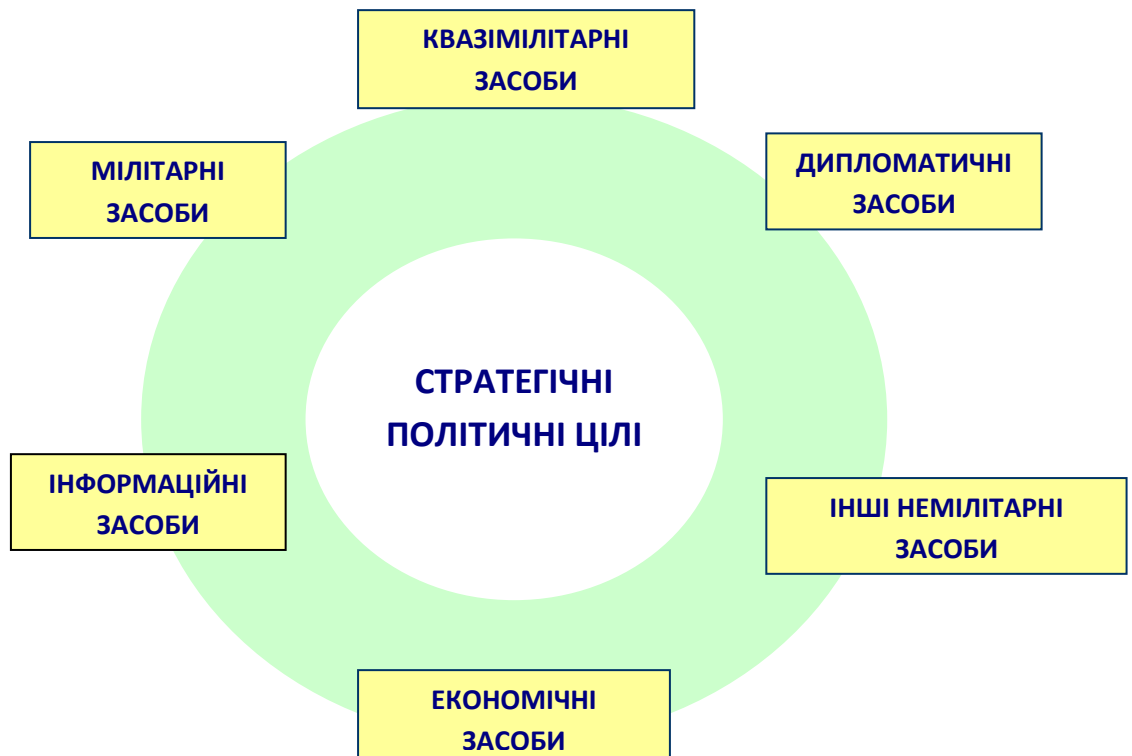

Рис. 1. Складники гібридної війни [3]

Гібридна війна: сутність, основні складники та дефініції

Як бачимо з рисунка, військовий складник є лише невеликою часткою гібридної агресії. Глобальна стратегічна мета – це здобуття політичної перемоги.

Як стверджує науковець Є. Магда, гібридна війна – це «намагання однієї держави нав'язати іншій (або іншим) свою політичну волю шляхом комплексу заходів політичного, економічного, інформаційного змісту і без оголошення війни відповідно до норм міжнародного права» [2]. Гібридна війна більше не має на меті ведення війни в прямому розумінні. Результати бойових зіткнень, якщо такі взагалі є, залежать від ЗМІ і їхнього вміння подати інформацію.

Гібридна війна – це комплекс різних методів впливу на противника, регульованих і комбінованих залежно від ситуації. Є. Магда описує це як «війну-трансформер». Як і класична війна, вона має на меті прямі бойові дії, але вони є далеко не основним, а лише допоміжним чинником впливу й тиску на супротивника. Саме тому, вважає науковець, тут доречніше вживати слово «агресія» [2].

Сучасну гібридну війну в суспільстві розуміють як важливий складник міжнародної безпеки, яка нині перебуває в кризовому стані. Водночас існує певна невизначеність у тлумаченні терміна «гібридна війна».

Візьмемося стверджувати, що епітет «гібридна» до слова «війна» якнайкраще підходить для опису військової доктрини РФ проти України. Крім вищезазначених економічних, військових, політичних та інформаційних засобів, наш сусід використовує тактику залякування ядерною зброєю.

В. Горбулін називає так характерні особливості гібридної війни: «це поняття охоплює явище набагато ширше, ніж сучасні форми ведення бойових дій, види війни майбутнього або назви конкретних конфліктів змішаного типу» [1]. Гібридна війна є новим типом протистояння у світовій системі. Порівнювати її з холодною війною середини – кінця ХХ ст. можна, але це не є коректним, оскільки гібридна війна є продовженням холодної війни. Водночас це складніший феномен із великою часткою прихованих механізмів впливу та маніпуляцій.

Науковець також говорить про «фактор перспективи», який, на думку вченого, має суттєве значення для того, аби зрозуміти феномен гібридної війни та його наслідків для України та всього світу. Учений наголошує, що підходи до явища гібридної війни та його концептуальних складників у всіх учасників різняться [1]. В. Горбулін виокремлює три погляди на події гібридної війни: агресора, об'єкта гібридної агресії та тих, хто не бере участі в конфлікті, але здатний приєднатись до однієї зі сторін [1].

Російсько-український конфлікт багато в чому змінив розуміння феномена гібридної війни. Насамперед, це стосується уявлення про те, що гібридна війна може бути лише асиметричною, коли слабший противник намагається вплинути на сильнішого шляхом використання невійськових засобів. Існує також фактор невизначеності щодо сучасних військових конфліктів та того, як їх називати. В. Горбулін відзначає широкий спектр назв конфліктів сучасності, що виникають залежно від географічного розташування та політичного устрою країн учасниць. Серед найбільш поширених назв ми можемо виокремити такі, як: конфлікт у «сірій зоні», необмежений конфлікт, гібридний конфлікт та гібридна війна.

Гібридна війна також застосовує традиційні форми військових дій, зазвичай доповнюючи їх іншими змінними, які формуються під впливом міжнародного правового поля й інших факторів, що здатні вплинути на хід конфлікту.

Науковець Ф. Гоффман, один з авторів терміна «гібридна війна», говорить про «тенденції до конвергенції в сучасних конфліктах» [4]. Це виявляється в поєднанні всіх аспектів конфлікту, які зазвичай є відокремленими. До таких аспектів ми зараховуємо фізичний і психологічний виміри, кінетичну та некінетичну зброю, а також учасників конфлікту й тих, хто в ньому не бере участі [4].

На думку науковця, конвергенція полягає в тому, що стираються межі між державними та недержавними суб'єктами конфлікту. Важко розпізнати, які частини є регулярними бойовими одиницями, а які – найманцями. Така ситуація змінює підхід до дослідження феномена гібридної війни, оскільки традиційні визначення тероризму, криміналу, військові конфлікти втрачають своє значення.

Триває дискусія щодо тлумачення терміна «гібридна війна», який, на думку вчених, здатний замінити ряд тотожних назв, таких як: «гібридні війни», «гібридні бойові дії», «гібридні загрози», «гібридний противник» тощо. Головною причиною синонімізації цих термінів є гібридність як ознака, що домінує.

Подібний вид агресії включає в себе такі заходи: пропаганда; інформаційна агітація; політико-дипломатичний вплив; торгово-економічний тиск; лобіювання інтересів, корупція; намагання вплинути через енергетичний та інфраструктурний чинник; прямі бойові дії, можливе точкове застосування ядерної зброї.

У контексті гібридної війни також присутній чинник боротьби між іміджем кожної сторони, що бере в ній участь. Війна іміджів – це війна різних цінностей та категорій буття. Вона має на меті створення альтернативної реальності. Ця реальність покликана змінювати ціннісні орієнтири населення, пропагує йому інший сенс буття. «Інформаційні та смислові війни є варіантами медіавійни, оскільки потребують каналів для передачі. Саме їхній медійний характер призвів до того, що людство зіштовхується з ними все частіше. Смислові війни спрямовані на руйнування світосприйняття об'єкта, що призводить до прийняття тих рішень, які б він ніколи не прийняв. Як інструментарій вони можуть використовувати не тільки прямий, але і фоновий вплив» [4]. Це означає, що, крім системного інформаційного впливу, можуть здійснюватися ще й точкові інформаційні атаки залежно від контексту ситуації.

Російсько-українська війна є саме таким прикладом. Смислові посили в ній інтерпретують через постійну підміну понять. Серед них згадаємо такі, як: ліквідація військових прикмет, неможливість ідентифікації країни агресора («ввічливі люди», «зелені чоловічки»); ліквідація прикмет незаконності шляхом додавання слів «народний», «громадський», «суспільний» («народна самооборона», «возз'єднання Криму»); підкреслення негативних характеристик противника («карателі», «хунта», «самопроголошений мер»); гіперболізація власного позитиву: «Севастополь – город русской славы», «Крим наш»; мотивування та легітимізація неправомірної поведінки через постулати на кшталт: «Це наше народне, а ми народ» [4].

IV. Висновки

Гібридна війна Росії проти України має принципово нову інформаційну та смислову специфіку порівняно з іншими конфліктами схожого типу. Перш за все, виділимо такі фактори: інтенсивність та глобальний масштаб охоплення аудиторії, яка зазнає впливу; системне використання медіа та нових медіа для формування порядку денного; намагання зруйнувати старі існуючі та створити нові інтерпретації й смислові посили, які здатні змінити картину дійсності. Чинники інформаційного та комунікативного впливу є найбільш дієвою зброєю в гібридній війні. Перевага України у цій боротьбі полягає у правдивості наших поглядів на цей конфлікт, прихильності світової спільноти та побудові ефективної антикризової інформаційної системи безпеки.

Список використаної літератури

1. Горбулін В. П. Світова гібридна війна: український фронт / В. П. Горбулін. – Київ : Нац. ін.-т стратегічних досліджень, 2017. – 496 с.
2. Магда Є. Гібридна війна: вижити і перемогти / Є. Магда. – Харків : Віват, 2015. – 320 с.

3. Final report on the meaning of armed conflict [Электронный ресурс] // The Huge Conference. – 2010. – Режим доступа: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:sIZUBI24P4IJ:www.ila-hq.org/download.cfm/docid/2176DC63-D268-4133-8989A664754F9F87+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua&client=opera>.

4. Hoffman F. G. Hybrid Warfare and Challenges / F. G. Hoffman // National Defense University Press. – 2009. – № 52. – С. 34–39.

5. Huber T. M. Compound Warfare A Conceptual Framework / T. M. Huber. – New Jersey, 2006. – 332 с.

6. Nemeth W. J. USMC, Future War and Chechnya: A Case for Hybrid Warfare / W. J. Nemeth // National Defense University Press. – 2002. – № 4. – С. 101.

7. The changing face of war into the fourth generation [Электронный ресурс] / [W. Lind, K. Nightengale, J. Keith та ін.] // Marine Corp Gazette. – 1989. – Режим доступа: <https://www.mca-marines.org/files/The%20Changing%20Face%20of%20War%20%20Into%20the%20Fourth%20Generation.pdf>.

8. Walker R. G. SPEC F1 the United States Marine Corps and Special Operations / R. G. Walker // Naval Postgraduate School. – 1998. – С. 129.

Киричок А. П. Гибридная война, как феномен военно-информационной мысли XXI в. (исторические и теоретические аспекты)

Сегодня общество находится перед вызовом гибридных войн – это неоспоримый факт. Гибридная война является конфликтом нового типа, который все чаще будет встречаться в мировой практике. Мировое сообщество должно адекватно реагировать на такие вызовы, научиться противодействовать и противостоять этим угрозам. Точкой отсчета для

формирования гибридного мироустройства стала агрессия России против Украины. Весомый проблемный аспект заключается в том, что многие специалисты (политики, эксперты, ученые, журналисты), как и раньше, рассматривают этот конфликт как короткий период нестабильности. Большинство из них все еще не может понять, что этот конфликт является новой реальностью мироустройства. В статье обозначены основные теоретические аспекты ведения гибридной войны. Также представлен историографический обзор эволюции феномена гибридной войны. Рассмотрены пути возможного решения проблемы в информационном измерении.

Ключевые слова: гибридная война, информационная война, исторический обзор, теоретические аспекты, эволюция понятия.

Kyrychok A. Hybrid Warfare as Phenomenon of Military Information Thought XXI Century (Historical and Theoretical Aspects)

Today, mankind faces the challenge of hybrid wars, whether we like it or not. These are the wars that generate the formation of a new hybrid world, specifically, a hybrid world order. And we shall adequately respond to this challenge, describe it not denying but accepting the reality as it is. The starting point for the formation of a hybrid world order was the aggression of Russia against Ukraine. And this is not an assessment in the spirit of romantic Ukrainocentrism (which many people really sin on). This is an objective state of the matter. As the Sarajevo murder discharged a compressed spring of the deep contradictions and complex processes that led to the First World War, so the direct annexation of Crimea by Russia and its activities on the Donbas became the same trigger for the start of a new hybrid world war. «In the world there is nothing permanent except impermanence», – J. Swift wrote. The key problem of the current «procedural moment» is that many people (politicians, experts, scientists, journalists) still think of the present as of something temporary. They often take and interpret it as something «abnormal» or «passing» to dramatically another «better future». Moreover, those who destroyed this world order hold the same

opinion. Though just several years ago it seemed to be inviolable: Moscow and its Kremlin-state establishment (political, intellectual, military), that just conditionally was «the elite». In general, it is obvious that neither the Russian Federation nor the West is ready to accept a new reality. There's no denying that the destruction of the old world order was caused not only by Russia. Undoubtedly, its aggression against Ukraine, and earlier against Georgia, gave rise to the present events.

However, in fact the West «washing hands of this affair» at their end, allowed this to happen. This is more and more clearly spoken by the Western analysts, namely Peter Dickinson in his material for the Atlantic Council. He aptly notes that immediately after the Russian aggression against Ukraine most of the Western media suddenly «went blind» and couldn't distinguish the aggressor in the Ukrainian conflict and the occupation forces. Instead the journalists invented some new words and phrases with the main aim not to call Russian aggression as it is. It is important to understand the historical reasons for the rise of this phenomenon and the theoretical aspects of conducting a hybrid warfare. This is the single way for Ukraine to win the conflict.

Key words: hybrid warfare, informational war, historical review, theoretical aspects, evolution of the definition.